

DOI: <https://doi.org/10.32070/ec.v2i46.81>**Сергій Бардаш**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри аграрного консалтингу і туризму,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
serg.bardash@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5711-5229

Тетяна Осадча

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, фінансів та підприємництва,
Херсонський державний університет
tatiana@osadcha.com
ORCID ID: 0000-0003-4258-0907

ІНТЕГРОВАНА КЛАСИФІКАЦІЯ РЕНТИ СУБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Авторами статті встановлено, що переважна більшість науковців, котрі досліджують проблеми рентних відносин в економіках країн пострадянського простору, дотримуються думки щодо обґрунтованості об'єднання існуючих видів ренти у дві великі групи за ресурсними джерелами: природну та економічну ренти. За результатами проведеного дослідження запропоновано розглядати природну ренту видом економічної ренти. Встановлено, що виходячи з сутності та економічної природи ренти, а також враховуючи необхідність облікового відображення ренти, класифікації має підлягати економічна рента з поділом на форми (абсолютну, диференційну 1-го та 2-го роду, монопольну), види (природну та іншу ресурсну) та підвиди за ознаками «спосіб використання рентного ресурсу», «галузь утворення». Одержані наукові результати дозволятимуть врахувати основні положення концепції сталого розвитку та можуть бути покладені в основу удосконалення теорії та методології, а також розробки організації та методики бухгалтерського обліку економічної ренти.

Регламентування рентних відносин у сфері господарювання зумовлює пошук шляхів відображення ренти у бухгалтерському обліку та управлінській звітності, однак розв'язання даного завдання суттєво гальмується складністю ідентифікації та оцінки ренти. Іншою проблемою є те, що на сьогодні існує певна незгодженість між поняттям «рента», а також іншими похідними поняттями, зокрема такими, як: «земельна рента», «економічна рента». На тлі існуючої наукової дискусії щодо упорядкування сутнісних розбіжностей між зазначеними поняттями, триває полеміка й щодо обґрунтованості виділення інших видів ренти, а також доцільності впровадження у науковій обіг таких понять як «квазірента» та «антирента».

Авторами запропоновано відобразити у бухгалтерському обліку суб'єкта господарювання економічну ренту за її формами та видами відповідно до ресурсів, що використовують у господарській діяльності. Запропонована класифікація дозволяє врахувати основні положення концепції сталого розвитку та може бути покладена в основу удосконалення теорії та методології, а також розробки організації та методики бухгалтерського обліку економічної ренти.

Ключові слова: природна рента, економічна рента, рентний ресурс, класифікація ренти, види ренти

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 33

JEL Classification: E60, O13, Q15

Sergiy Bardash

Doctor of Science (Economics), Professor,
National University of Life and Environmental sciences of Ukraine,
Professor at the Department of Agricultural Consulting and Tourism
Ukraine, Kyiv
serg.bardash@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5711-5229

Tatiana Osadcha

Doctor of Science (Economics), Professor,
Kherson State University,
Professor at the Department of Economics, Finance and Entrepreneurship
Ukraine, Kherson
tatiana@osadcha.com
ORCID ID: 0000-0003-4258-0907

INTEGRATED RENTAL CLASSIFICATION OF SUBJECTS OF ECONOMIC RELATIONS

Abstract. The authors of the article have found that the vast majority of scientists, who study the rental relation problems in the economies of the post-Soviet countries adhere to the opinion on the validity of combining existing types of rent into two large groups by resources: natural and economic rents. Based on the results of the study, it is proposed to consider natural rent as a form of economic rent. Given the essence and economic nature of rent, and considering the need for its accounting representation, it is established that economic rent should be classified with a division into forms (absolute, differential of the 1st and 2nd kind, monopoly), types (natural and other resource rents) and subtypes based on the "way of using the rental resource", "industry of formation". The obtained scientific results will allow to consider the main provisions of the sustainable development concept and can be used as a basis for improving the theory and methodology, as well as the development of the organization and accounting methods for economic rent.

The regulation of rental relations in the business sector determines the search for ways to reflect rent in accounting and management reporting, however, the solution to this problem is significantly hindered by the complexity of identifying and evaluating rent. Another problem is that today there is some inconsistency between the concept of "rent" and other derivative concepts, in particular, such as: "ground rent", "economic rent". Against the background of the existing scientific discussion on streamlining the essential differences between these concepts, the debate continues and the validity of the allocation of other types of rent, as well as the feasibility of introducing into the scientific circulation such concepts as "quasi-rent" and "anti-rent".

The authors have proposed to reflect in the enterprise accounting the economic rent according to its forms and types based on the resources used in economic activity.

The proposed classification allows to consider the main provisions of the sustainable development concept and can be used as a basis for improving the theory and methodology, as well as the development of the organization and accounting methods for economic rent.

Keywords: natural rent, economic rent, rent resource, rent classification, types of rent

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 37

JEL Classification: E60, O13, Q15

Вступ. Останнім часом набуває неабиякої актуальності питання регламентування рентних відносин у сфері господарювання. Це зумовлює пошук шляхів відображення ренти у бухгалтерському обліку та управлінській звітності, однак розв'язання даного завдання суттєво гальмується складністю ідентифікації та оцінки ренти. Іншою проблемою є те, що на сьогодні існує певна неузгодженість між поняттям «рента», а також іншими похідними поняттями, зокрема такими, як: «земельна рента», «економічна рента». На тлі існуючої наукової дискусії щодо упорядкування сутнісних розбіжностей між зазначеними поняттями, триває полеміка й щодо обґрунтованості виділення інших видів ренти, а також доцільності впровадження у науковій обіг таких понять як «квазірента» та «антирента».

Вище означене суттєво ускладнює процес регламентування рентних відносин у сфері господарювання, відповідно унеможлиблює управління додатковими доходами суб'єктів господарювання, що є вкрай актуальним в умовах ринкової економіки та реалізації концепції сталого розвитку. Ідентифікувати ренту та виділити її серед інших видів доходів можна завдяки класифікації видів ренти.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Пошук відповіді на значення феномену ренти у реалізації ринкових відносин, а також її впливу на поведінку економічних суб'єктів суттєво активізувався завдяки результатам наукових досліджень, викладених у працях Г. Таллока (G. Tullock) [Tullock 1967], Дж. М. Б'юкенена (J. M. Buchanan) [Buchanan 1982], Е. Крюгер (A. Krueger) [Krueger 1974], Р. Мудамбі та П. Наварра (R. Mudambi, P. Navarra) [Mudambi, Navarra 2015], Роулея Ц. (C.K. Rowley) [Rowley 1988]. У працях зазначених дослідників було суттєво розширено перелік видів ренти, однак, наразі їх пропозиції жодним чином не наблизили наукове співтовариство до розв'язання наукової проблеми можливості обліку ренти учасниками відносин у сфері господарювання.

Певну спробу розв'язати сутнісні протиріччя між категоріями «рента», «земельна рента» та «економічна рента» протягом останніх років було здійснено такими вченими, як: Ж.-М. Баланд [Baland, Francois 2000], С. Нітзан [Nitzan 1994], Ю. Яковець [Яковець 2003], А. Амоша, Л. Стариченко [Амоша, Стариченко 2004], Б. Кузик [Кузык 2004], В. Міщенко [Міщенко 2004], І. Андрієвський, М. Коржнев, П. Пономаренко [Андрієвський, Коржнев, Пономаренко 2005], А. Черпак [Черпак 2005], О. Веклич [Веклич 2006], О. Врублевська [Врублевська 2007], Ю. Наврозова [Наврозова 2008], І. Кирилюк [Кирилюк 2012], Н. Жикаляк [Жикаляк 2013], А. Гуторов [Гуторов 2017], Шерстюкова [Шерстюкова 2017] та інші.

Високо оцінюючи внесок згаданих вчених, варто визнати, що у переважній більшості досліджень увагу було з акцентовано переважно на певному виді ренти. Це, на наше переконання, обумовлює певну фрагментарність у вирішенні означеної проблеми, адже залишаються нерозв'язаними окремі сутнісні протиріччя між природною та економічною рентою, а переважна більшість нових видів ренти, наприклад,

статусно-адміністративна, бюрократична, політична, рента навчання, рента відносин (клієнтська рента) та інші, що описані в публікаціях [Кузык 2004; Черпак 2005; Веклич 2006; Наврозова 2008; Гуторов 2017; Абрамчук 2011; Гражевська 2014; Гражевська 2015; Гуровська 2011; Захарчук 2011], потребують поглибленого дослідження на загальну відповідність поняттю «рента».

Певні спроби класифікувати види ренти були здійснені у публікаціях О. Веклич [Веклич 2006], О. Бондар [Бондар 2017], А. Гуторова [Гуторов 2017], А. Гражевської [Гражевська 2014; Гражевська 2015], О. Захарчука [Захарчук 2011] та інших дослідників, однак переважна більшість класифікацій ренти, за винятком наведених у джерелах [Шерстюкова 2017; Осадча 2016], побудовані без виділення класифікаційних ознак, а віднесення того чи іншого виду ренти до природної або економічної ренти залишилися без належного пояснення.

Метою статті є уточнення сутності природної та економічної ренти з подальшою побудовою класифікації ренти для формування передумов її відображення у бухгалтерському обліку.

Результати дослідження. Переважна більшість науковців, котрі досліджують проблеми рентних відносин в економіках країн пострадянського простору, дотримуються думки щодо обґрунтованості об'єднання існуючих видів ренти у дві великі групи за ресурсними джерелами, - природну та неприродну (економічну) ренти. Так Б. Кузык зазначає, що природна рента - це надлишковий (додатковий) доход, що виникає при використанні різноякісних обмежених природних ресурсів. Її різновидів стільки, скільки видів обмежених природних ресурсів використовується у процесі відтворення [Кузык 2004, с. 9].

Враховуючи той факт, що до природної ренти відноситься земельна рента, її сутнісні особливості не потребують детального аналізу, адже є достатньо висвітленими у працях Дж. Андерсона, Т. Мальтуса, Д. Рікардо, А. Маршалла та інших.

На наше переконання, визнання ренти природною з причини використання природних ресурсів є обґрунтованим, однак віднесення до природної ренти таких видів ренти як промислова, транспортна, будівельна (міська), аеротранспортна [Галушак 2008, с. 9], є підстави вважати дискусійним.

Види природної ренти наведені й у інших публікаціях. Наразі такими видами ренти, на думку окремих дослідників, є:

- земельна, гірничо-лісова [Яковец 2003];
- земельна, гірничо-водна, лісова, промислова, транспортна, будівельна (міська), рекреаційно-туристична, аеротранспортна, екологічна рента тощо [Кузык 2004, с. 9];
- земельна (зокрема й міська), лісова, водна (водних біоресурсів), гірничо-нафтова, газова, рента копалень тощо), рекреаційна (туристична) [Гуторов 2017, с. 238];
- земельна, гірничо-водна, лісова, рекреаційна, рибпромислова, паливно-енергетична, радіочастотна [Захарчук 2011, с. 91];
- земельна, гірничо-водна, лісова, рекреаційно-туристична тощо) [Гражевська 2015];
- земельна, гірсько-водна, лісова [Галушак 2008].

На нашу думку, переважна більшість видів природної ренти, зокрема такі, як: екологічна [Кузык 2004], радіочастотна [Веклич 2006; Захарчук 2011], промислова, транспортна, будівельна (міська), рекреаційно-туристична (рекреаційна) [Кузык 2004; Гражевська 2015; Захарчук 2011], аеротранспортна [Кузык 2004], без достатніх на те

підстав віднесені до видів природної ренти, адже вони не відповідають твердженню щодо використання обмежених природних ресурсів у процесі відтворення. Також не за усіма зазначеними видами ренти може бути чітко ідентифікований рентний ресурс.

Зокрема, хибним, на нашу думку, є твердження про включення до видів природної ренти рекреаційної ренти, адже рекреація це соціальне явище, яке відображає відношення з приводу відновлення та розвитку життєвих сил людини. «Рекреація виступає у вигляді рекреаційної діяльності, що означає надання та отримання різноманітних оздоровчих, пізнавальних, спортивних, культурних та інших послуг» [Осадча 2009, с. 30]. Враховуючи те, що рекреаційна діяльність здійснюється завдяки використанню рекреаційних ресурсів, - ресурсів, що дозволяють відновити фізичне, психічне здоров'я, у т.ч. завдяки використанню туристичних ресурсів, повний перелік яких до сьогодні залишається питанням наукових дискусій та є видом підприємницької діяльності, включення рекреаційної (рекреаційно-туристичної) ренти саме до видів природної ренти, на нашу думку, є безпідставним. Сформульована позиція ґрунтується на тому, що за своєю економічною природою туристичні ресурси пов'язані не тільки із землею: вони органічно поєднують у собі природні, історичні, соціально-культурологічні та інші фактори. Їх споживча корисність включає в себе і курортологічну, і загальнооздоровчу, і рекреаційну, і духовно-культурологічну спрямованість. Отже, туристичні ресурси є особливим видом ресурсів, що якісно і кількісно відрізняється від безумовно природних факторів. Відповідно до цього туристські ресурси виступають як особливий та самостійний економічний чинник. Туристська рента являє собою факторний дохід, який створюється суб'єктами господарювання, що використовують туристичні ресурси як фактор виробництва туристичних послуг та який підлягає присвоєнню власниками цих ресурсів.

З усього переліку видів природної ренти найбільше відповідають її сутності земельна, гірська, водна та лісова види ренти. На думку окремих дослідників зазначені види природної ренти також поділяються на певні форми. Так, Г. Пасемко [Пасемко, Пасемко 2013], до форм земельної ренти відносить абсолютну ренту, диференційні ренти I та II роду, монопольну ренту. М. Галуцак [Галуцак 2008], вважає що земельна рента поділяється на види, які характеризуються відмінностями в природних умовах, своїх якісних характеристиках, що призводить до того, що за наявності однакових витрат на різні за якістю ресурси отримується різний економічний ефект і неоднаковий додатковий дохід (рента).

Важливість виділення диференціальної ренти пов'язана з розв'язанням проблем справедливості вилучення земельної ренти. Слід відмітити, що розподіл I та II диференціальної ренти носить більше методологічний, ніж практичний характер, тому в науковій літературі відсутня єдність підходів щодо пропорцій та розмірів вилучення земельної ренти, щодо визначення чіткого розмежування рентної складової від отриманого прибутку суб'єктом господарювання.

Дослідження свідчать, що в умовах планово-адміністративної системи існували методичні і практичні розробки щодо розподілу диференціальної ренти I та II, які були здійснені в Інституті аграрної економіки під керівництвом І. Лукінова та за участю Б. Харченка та О. Шпичака. В їх основу було покладено визначення кадастрових цін, які визначалися за витратами виробництва сільськогосподарської продукції по гірших землях та враховували заданий рівень рентабельності [Боднар 2017].

Наукова дискусія щодо вилучення земельної ренти та її подальшого спрямування на реалізацію селозберігаючої моделі аграрного устрою України, пошуків нових факторів розвитку сільських територій завдяки обліку земельної ренти наразі знаходить жваве відображення в окремих наукових публікаціях [Жук 2017; Жук 2017а].

Ренту, утворену в процесі видобування корисних копалин, називають гірничою рентою [Жикаляк 2013]. Вона не може розглядатися лише з вузькогалузевих позицій гірничого виробництва. Гірнича рента пов'язана з іншими видами ренти та макроекономічними процесами, має природне джерело виникнення та загальноекономічний характер прояву.

За класичним підходом рента в гірській промисловості поділяється на абсолютну та диференційну, однак окремі дослідники до класичних видів гірничої ренти додають й інші. Так, В. Міщенко [Міщенко 2004, с. 28-29] виділяє монопольну ренту (одержується з тих ділянок, де видобуваються рідкісні корисні копалини, які продаються за монопольними цінами, що визначаються лише платіжною здатністю споживачів), О. Веклич [Веклич 2006, с. 107] - екологічну ренту (пов'язана з використанням природних ресурсів відповідно до принципів сталого розвитку), А. Амоша, Л. Стариченко [Амоша, Стариченко 2004] - гірничо-виробничу ренту (формується у результаті видобування корисних копалин) та інші.

Жикаляк Н. [Жикаляк 2013, с. 182-184] гірничу ренту поділяє на гірничу, яка не залежить від поведінки суб'єкта господарювання, та підприємницьку у сфері гірської промисловості, яка залежить від поведінки суб'єкта господарювання. Під гірничою рентою автор розуміє частину економічного прибутку від передачі прав власності земельної ділянки та надр для видобування корисних копалин, або від реалізації продукції гірської промисловості. Підприємницька рента, у трактуванні Н. Жикаляк, - це частина економічного прибутку від продажу прав на мінеральні ресурси або продукцію гірської промисловості, що в основному обумовлена діями суб'єктів господарювання в процесі здійснення інвестицій у поточній діяльності.

Водна рента, за дослідженнями Ю. Наврозової [Наврозова 2008], є певним видом надприбутку, який залежить від природних властивостей води, що отримує суб'єкт господарювання завдяки експлуатації обмежених різноякісних водних ресурсів та поділяється на три основні форми водної ренти: абсолютну, диференційну та монопольну.

Лісова рента, на думку О. Врублевської [Врублевська 2007] існує у формі диференційної ренти I роду (за якістю й місцем розташування) та диференційної ренти II роду, що відображає ефективність додаткових витрат на відтворення, охорону та експлуатацію лісових ресурсів.

У монографії «Рента, антирента і квазірента в глобально-цивілізаційному вимірі» [Яковец 2003] Ю. Яковець зазначає, що природна рента (яка включає в себе земельну, гірничу та лісову ренту), реалізується у формі абсолютної, диференційної, монопольної ренти й квазіренти.

Якщо простежити традиції визначення диференційної ренти, то умовою її утворення є відмінності у продуктивності праці при рівновеликих витратах залежно від родючості та місця розташування земельних ділянок. При цьому на диференційну ренту I впливає відмінність ділянок за родючістю й місцем розташування, а на диференційну ренту II - перехід до інтенсивного землеробства з використанням передових технологій. Таким чином, застосування традиційного підходу до визначення диференційної

ренти дозволяє побачити проблеми теоретичного обґрунтування вищевикладеної моделі диференційної ренти у монографії [Кузык 2004]. Вважаємо умовним виділення першим її видом гірської диференційної ренти на етапі видобутку сировини. Як другий і третій види диференційної ренти, також на відміну від класичного підходу, виокремлюється рента місця розташування і рента якості. Разом з тим, Б. Малишев [Малышев 2005, с. 47] відкидає модель диференційної ренти трьох родів й описує лише традиційну диференційну ренту I і II родів.

За результатами проведених досліджень у публікації [Пасемко, Пасемко 2013] запропонований підхід до формування диференційної ренти, який передбачає припущення про відсутність диференційної ренти в умовах розвитку економіки та, як наслідок, безперспективність будь-якого встановлення цін на природні ресурси. Недоліком даної позиції, на нашу думку, є те, що вона не враховує той факт, що однакова за кількістю та якістю праця, вкладена, наприклад, у різні за якістю природні ресурси, дає різні економічні результати.

Монопольна рента утворюється в особливих кліматичних умовах або ж на землях особливої якості. Саме на них можливе обмежене виробництво сільськогосподарської продукції з особливими, унікальними якісними характеристиками. Джерело монопольної ренти є результатом додаткових вкладень праці й капіталу в землю. Це, як правило, частина доходу, створена в інших галузях виробництва, яку отримує землевласник через монопольні ціни, тобто через перерозподіл. Тому автори публікації [Пасемко, Пасемко 2013] монопольну ренту ще характеризують як незароблений дохід або «квазірента».

Щодо відносної актуальності та важливості форм диференційної й абсолютної ренти дослідники мають прямо протилежні погляди. Так, Ю. Яковець [Яковець 2003, с. 267], з позиції пріоритету розробки сучасної рентної політики має на увазі передусім диференційну ренту, а сферу присвоєння абсолютної ренти вважає досить вузькою.

У науковій літературі виділяються й інші види ренти без зазначення ознак їх розподілу. Зокрема, М. Абрамчук [Абрамчук 2011] виділяє: 1) диференційну природну ренту 2 роду; 2) екологічну ренту, 3) технологічну квазіренту, 4) біоренту; 5) фінансову ренту. Зазначений перелік не є вичерпним. Вибір саме таких видів ренти для подальшого дослідження автором здійснено з урахуванням сфери його наукових інтересів, яка стосується еколого-економічних основ використання біоінновацій.

Вартим уваги дослідників є й виділення інших видів ренти, зокрема А. Гуторовим, а саме: технологічної квазіренти, транспортної ренти та торгової квазіренти; глобальної сільськогосподарської ренти; людської ренти; статусно-адміністративної ренти і політичної квазіренти; податкової квазіренти, організаційно-господарської квазіренти, фінансово-кредитної квазіренти; технологічної та екологічної антиренти [Гуторов 2017, с. 241].

На противагу поділу ренти на види без ідентифікованих ознак, в окремих джерелах також викладені пропозиції щодо класифікації природно-ресурсної ренти залежно від використовуваного ресурсу, способу його отримання, умов формування, корисності або шкоди, сфери господарювання, галузі діяльності, а також за аналітичною та територіальною ознаками [Шерстюкова 2017, с. 13].

Важливою науковою заслугою представників неокласичної теорії (У. Джевонса, К. Менгера, А. Маршалла, Дж. Б. Кларка та ін) стало запровадження у науковий вжиток поняття «економічної ренти» як чистого продукту фактора виробництва.

Щодо виділення економічної ренти серед дослідників її сутності також єдності немає, адже економічна рента розглядається як:

- наддохід власника ресурсів, пропозиція яких обмежена у довгостроковій перспективі, і що пов'язаний із невідповідною діяльністю. З погляду теорії фірми економічна рента є частиною прибутку підприємця, пов'язаного з нееластичністю пропозиції факторів виробництва [Гуторов 2017, с. 237];
- додатковий дохід, отриманий без підприємницьких зусиль та витрат праці, що виникає у результаті використання тих ресурсів, які не належать до природних багатств (природних ресурсів) – фінансових, інтелектуальних та адміністративних (владних) ресурсів [Гуровська 2011, с. 9];
- форма економічної реалізації власності на окремі фактори виробництва, яку привласнює підприємець внаслідок зменшення витрат на одиницю продукції порівняно з іншими товаровиробниками, а також як наслідок впровадження передових форм організації виробництва і праці, підвищення ефективності управлінської праці, оптимального розміщення підприємства щодо ринків сировини та ринків збуту тощо [Мочерний 2006, с. 234].

Існуючі відмінності у трактуванні економічної ренти обумовлюють виділення й різних її видів, а саме:

- фінансової, інтелектуальної, інформаційної, технологічної, управлінсько-організаційної тощо [Гражевська 2015];
- фінансової, інтелектуальної, адміністративної (владної) [Гуровська 2011, с. 9];
- монопольної, фінансової, майнової, дарувальної, спекулятивної, експортно-імпоротної, інтелектуальної, історико-культурної [Разовский 1995].

Слід зазначити, що осмислення пояснень окремих видів економічної ренти (дарувальної, експортно-імпоротної, історико-культурної), виділених Ю. Розовським [Разовский 1995], надає нам підстав стверджувати про необґрунтованість такого виокремлення, адже означені види ренти не відповідають атрибутам факторів виробництва, - рентним ресурсам.

Наразі, за результатами огляду наукової літератури слід констатувати, що атрибутами економічної ренти є сфера господарювання / господарська діяльність, - середовище, у якому виникає рента, - дохід, як наслідок здійснення господарської діяльності. Іншим атрибутом є ресурс, що використовуються під час такої діяльності. Варто звернути увагу на те, що такими ресурсами є й природні ресурси (земля (ґрунт), повітря, корисні копалини, лісові та водні ресурси). У зв'язку з цим виникає питання щодо обґрунтованості поділу ренти, що виникає у сфері господарювання, на природну та економічну.

Повернемося ще раз до розуміння науковцями сутності природної ренти.

Під природною рентою М. Галушак [Галушак 2008] розуміє додатковий прибуток, який отримують понад певний прибуток на витрачені працю й капітал. Природно-ресурсна рента, на думку К Шерстюкової, виступає у формі доходу (рентного) від використання природних ресурсів та у формі плати (рентної) за користування ними [Шерстюкова 2017, с. 7]. Автор також зазначає, що: «Природно-ресурсна рента як економічна категорія відображає сукупність економічних відносин між економічними агентами з приводу формування, розподілу, перерозподілу та використання доходів, які продукуються в результаті залучення до господарської діяльності в національній

економіці природних ресурсів» [Шерстюкова 2017, с. 13]. Отже, природно-ресурсна рента виникає лише як наслідок економічних відносин між економічними агентами.

Також вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що всі природні ресурси на даний час мають або персоніфікованого власника (юридичну або фізичну особу), або неперсоніфікованого власника, зокрема, народ України. Незалежно від означених умов, природні ресурси є об'єктом економічних відносин, що формалізуються у господарській діяльності. Певна частина природних ресурсів знаходиться поза межами означеного процесу, тому питання ренти щодо них є не актуальним. Лише факт ідентифікації того чи іншого виду природних ресурсів активом, а отже об'єктом бухгалтерського обліку, автоматично актуалізує питання ідентифікації природної ренти.

Природно-ресурсна рента, на думку М. Галушак [Галушак 2008], виникає в результаті господарської діяльності, пов'язаної з використанням у суспільному виробництві природних ресурсів як засобів виробництва.

Отже, природна рента виникає в результаті господарської діяльності та, як прийнято вважати згідно канонів політекономії, у результаті виробничих відносин. Викладена позиція надає достатніх підстав стверджувати, що усі фактори виробництва, - ресурси, що використовуються або мають використовуватися суб'єктами господарювання в умовах невизначеності, обумовлюватимуть виділення нових видів економічної ренти, до складу яких входитимуть, враховуючи результати наукового дослідження щодо видів ресурсів [Мних, Бардаш, Шевчук 2011, с. 113-114], такі види економічної ренти, як: виробнича рента, природна рента, технічна рента, технологічна рента, трудова (інтелектуальна) рента, просторова рента, структурно-організаційна рента, інформаційна рента (рентний ресурс, - інформація, - сукупність знань прикладного характеру, ідей, що набули практичного втілення (ноу-хау, технологічні, організаційні, технічні, логістичні інновації), нематеріальна рента, фінансова рента.

Певним підтвердженням нашої позиції щодо поглинання економічною рентою земельної ренти, або ресурсної ренти можна знайти у публікації А. Гуторова. Про це свідчить поділ ренти за видами [Гуторов 2017, с. 238]. Зокрема до видів економічної ренти А. Гуторов відносить ресурсну ренту, в якій, у свою чергу виокремлює природну ренту, яку в подальшому поділяє на земельну, лісову, водну, гірничу, рекреаційну. Разом з тим, певний дисонанс викликає й окреме виділення земельної ренти, яке автор обґрунтовує наявністю власного теоретико-методологічного базису.

Розкриваючи зміст сучасної системи рентних відносин в останніх публікаціях також виділяється інституційна рента (статусно-адміністративна, бюрократична, політична тощо) [Гуторов 2017, с. 241; Гражевська 2015, с. 14]. Однак, на нашу думку, інституційна рента за своєю суттю не є рентою, а швидше квазірентою, адже в її основі знаходяться не ресурси, використання яких в межах господарської діяльності продукує додану вартість, а владні повноваження, використання яких може обумовити дохід, якій у своїй переважній більшості, на нашу думку, не є об'єктом бухгалтерського обліку та матиме ознаки неправомірної економічної вигоди.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження встановлено, що всі види ренти, у т.ч. природну ренту, як прояв рентних відносин, - складової системи економічних відносин, слід вважати економічною рентою.

Виходячи з сутності та економічної природи ренти, базуючись на напрацюваннях попередників, а також враховуючи необхідність облікового відображення ренти,

класифікація ренти має «проводитися із поділом на форми види та підвиди, які слід розглядати як елементи класифікаційної системи, зважаючи на їх філософське категорійне трактування» [Бардаш 2009, с. 68].

Отже, за формою економічну ренту слід поділяти на: абсолютну ренту (дохід, що не залежить від властивостей рентного ресурсу та є наслідком реалізації орендних відносин), диференційну ренту I роду (дохід, який залежить від властивостей рентного ресурсу), диференційну ренту II роду (дохід, на який впливає розмір додаткових витрат на поліпшення/підтримання/відтворення якості рентного ресурсу для його подальшого ефективного використання) та монопольну ренту (дохід, що виникає за умови перевищення ціни рентного ресурсу над його вартістю).

За утворенням рентного ресурсу економічна рента поділятиметься на види: природну (підвиди: земельна, водна, гірська, лісова) та іншу ресурсну ренту (підвиди: фінансова, інтелектуальна, інноваційна, інформаційна, технологічна, структурно-організаційна тощо).

Подальша класифікація економічної ренти можлива за такими ознаками як: спосіб використання рентного ресурсу; галузь утворення.

Виходячи з вищевикладеного, у бухгалтерському обліку суб'єкта господарювання повинна відображатися економічна рента за її формами та видами відповідно до ресурсів, що використовують у господарській діяльності. Запропонована класифікація дозволяє врахувати основні положення концепції сталого розвитку та може бути покладена в основу удосконалення теорії та методології, а також розробки організації та методики бухгалтерського обліку економічної ренти.

Література

- Абрамчук, М. Ю. (2011). *Еколого-економічні основи використання біоінновацій*: дис. канд. екон. наук: за спеціальністю 08.00.06. Сум. держ. ун-т. Суми, 230 с.
- Амоша, А. И., & Стариченко, Л. Л. (2004). Теоретические основы и механизмы регулирования доходов угледобывающих предприятий. *Уголь Украины*, 6, 3-8.
- Андрієвський, І. Д., Коржнев, М. М., & Пономаренко, П. І. (2005). *Реформування економічного механізму користування надрами: регулятора економічної, екологічної та соціальної безпеки країни*: моногр. Київ: ВПЦ «Київський університет», 195 с.
- Бардаш, С.В. (2009). Щодо побудови базової класифікаційної моделі господарського контролю. *Вісник КНТЕУ*, 2, 66-72.
- Боднар, О. В. (2017). Рента в системі вартісних концепцій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*, 23, 65-69.
- Веклич, О. (2006). Экологическая рента: сущность, разновидности, формы. *Вопросы экономики*, 11, 104-110.
- Врублевська, О. В. (2007). Лісова рента: вилучення й розподіл. Національний лісотехнічний університет України. Збірник науково-технічних праць. *Науковий вісник*, 17.2, 11-17.
- Галушак, М. М. (2008). Особливості механізму утворення земельної ренти I та II. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*, 18, 162-170.

- Гражевська, А. (2014). Удосконалення рентних відносин як фактор підвищення енегоефективності економіки України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*, 7(160), 19-22.
- Гражевська, А. (2015). Структура та характерні ознаки системи сучасних рентних відносин. *Вісник національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*, 11(176), 13-16.
- Гуровська, Т. В. (2011). Теорія ренти: історія та сучасність. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 1(6), 7-11.
- Гуторов, А. О. (2017). Рента та рентоорієнтована поведінка в системі інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. *Проблеми економіки*, 2, 235-244.
- Жикаляк, Н. В. (2013). Рента в горній промисленості: види і причини образования. *Економічний вестник Донбасса*, 3(33), 180-185.
- Жук, В. М. (2017). Теоретичні основи моделювання розвитку сільських територій: біхевіористичний аспект. *Облік і фінанси*, 3(77), 169-179.
- Жук, В. М. (2017а). *Обіг земель сільськогосподарського призначення в селозберігаючій моделі аграрного устрою України: наукова доповідь*. Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 128 с.
- Захарчук, О. А. (2011). Рентний характер платежів за ресурси. *Економіка та держава*, 3, 89-91.
- Кирилюк, І. М. (2012). Теоретичні концепції земельної ренти. *Формування ринкових відносин в Україні*, 1, 18-22.
- Кузык, Б. Н. (2004). *Природная рента в экономике России*. Москва: Ин-т экономики стратегий, 189 с.
- Малышев, Б. С. (2005). *Рента*. Амур. гос. ун-т. Благовещенск, 134 с.
- Міщенко, В. (2004). Гірнична рента і платежі за надра. *Геолог України*, 4 (жовтень-грудень), 28-34.
- Мних, Є. В., Бардаш, С. В., Шевчук, О. А. (2011). *Контроль у системі інноваційного менеджменту підприємства: монографія* / [Є.В. Мних, С.В. Бардаш, О.А. Шевчук та ін.] за ред. Мниха Є.В. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 452 с.
- Мочерний, С. В. (2006). *Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2* / за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 568 с.
- Наврозова, Ю. А. (2008). Экономическая сущность морской портовой ренты. *Методи та засоби управління розвитком транспортних систем*, 1(20), 28-45.
- Осадча, Т. С. (2016). *Методологія бухгалтерського обліку та аналізу ренти: монографія*. Житомир: ПП «Рута», 292 с.
- Осадча, Т. С. (2009). *Сільський зелений туризм в Україні: окремі аспекти організації, обліку і контролю: Монографія: за ред. проф. В.Є. Труша / Херсон «Олді - плюс», 294 с.*
- Пасемко, Г. П., Пасемко, Г. М. (2013). Теоретико-методологічна проблема розподілу земельної ренти в умовах глобалізації. *Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету*, 1-2(2), 67-75.
- Разовский, Ю. В. (1995). Горная и другие виды рент (классификация). *Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал)*, 2, 115-119.
- Шерстюкова, К. Ю. (2017). *Перерозподіл природно-ресурсної ренти в національній економіці: автореф. дис. канд. екон. наук. за спеціальністю 08.00.03*. Київ, 20 с.

- Черпак, А. Є. (2005). Інсайдерська рента як специфічний об'єкт корпоративного контролю. *Економіст*, 11, 73-75.
- Яковец, Ю. В. (2003). *Рента, антирента, квазірента в глобально-цивілізаційному вимірюванні*. Москва: Академкнига, 240 с.
- Baland, J.-M., & Francois, P. (2000). Rent-seeking and resource booms. *Journal of Development Economics*, 61(2), 527-542. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(00\)00067-5](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(00)00067-5)
- Buchanan, J. M. (1982). Rent seeking and profit seeking. In: *Toward a theory of the rent seeking society* by James M. Buchanan, Robert D. Tollison, Gordon Tullock. College Station: Texas A&M University Press, 4, 3-15.
- Krueger, A. O. (1974). The Political Economy of the Rent-Seeking Society. *American Economic Review*, 64(3), 291-303. Retrieved 10.01.2020 from www.jstor.org/stable/1808883
- Mudambi, R., & Navarra, P. (2015). Is Knowledge Power? Knowledge Flows, Subsidiary Power and Rent-Seeking within MNCs. In: *Cantwell J. (eds) The Eclectic Paradigm*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-137-54471-1_7
- Nitzan, S. (1994). Modelling rent-seeking contests. *European Journal of Political Economy*, 10(1), 41-60. [https://doi.org/10.1016/0176-2680\(94\)90061-2](https://doi.org/10.1016/0176-2680(94)90061-2)
- Rowley, C. K. (1988). Rent-Seeking Versus Directly Unproductive Profit-Seeking Activities. In: Rowley C.K., Tollison R.D., Tullock G. (eds) *The Political Economy of Rent-Seeking. Topics in Regulatory Economics and Policy*, 1. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4757-1963-5_2
- Tullock, G. (1967). The Welfare Cost of Tariffs, Monopolies, and Theft. *Western Economic Journal*, 5, 224-232. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1967.tb01923.x>

References

- Abramchuk, M. І. (2011). *Еколого-економічні основи використання біоінновацій* : дис. канд. екон. наук: за спеціальністю 08.00.06. Сум. держ. ун-т. Суми, 230 с.
- Amosha, A. Y., & Starychenko, L. L. (2004). Теоретическі основи і механізми регулювання доходу вугледобувальних підприємств. *Угол України*, 6, 3-8.
- Andriyevskij, I. D., Korzhnev, M. M., & Ponomarenko, P. I. (2005). *Реформування економічного механізму користування надрами: регулятор економічної, екологічної та соціальної безпеки країни*: моногр. Kyiv: VPCz «Kyivskij universytet», 195 с.
- Bardash, S. V. (2009). Shodo pobudovy bazovoi klasyfikacijnoi modeli gospodarskogo kontroliu. *Visnyk KNTEU*, 2, 66-72.
- Baland, J.-M., & Francois, P. (2000). Rent-seeking and resource booms. *Journal of Development Economics*, 61(2), 527-542. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(00\)00067-5](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(00)00067-5)
- Bodnar, O. V. (2017). Renta v systemi vartisnyh koncepcij. *Naukovyj visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu*. Seria Ekonomichni nauky, 23, 65-69.
- Buchanan, J. M. (1982). Rent seeking and profit seeking. In: *Toward a theory of the rent seeking society* by James M. Buchanan, Robert D. Tollison, Gordon Tullock. College Station: Texas A&M University Press, 4, 3-15.
- Cherpak, A. Ye. (2005). Insajderska renta iak specyfichnyj ob'iekt korporatyvnogo kontroliu. *Економіст*, 11, 73-75.

- Galushhak, M. M. (2008). Osoblyvosti mehanizmu utvorennia zemelnoi renty I ta II. *Naukovyj visnyk Nacionalnogo lisotekhnichnogo universytetu Ukrayiny*, 18, 162-170.
- Grazhevskaya, A. (2014). Udoskonalennia rentnyh vidnosyn iak faktor pidvyshchennia enegoefektyvnosti ekonomiky Ukrainy. *Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, 7(160), 19-22.
- Grazhevskaya, A. (2015). Struktura ta harakterni oznaky systemy suchasnyh rentnyh vidnosyn. *Visnyk nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, 11(176), 13-16.
- Gurovska, T. V. (2011). Teoria renty: istoria ta suchasnist. Visnyk Khmelnyckogo nacionalnogo universytetu. *Ekonomichni nauky*, 1(6), 7-11.
- Gutorov, A. O. (2017). Renta ta rentoorientovana povedinka v systemi integracijnyh vidnosyn v agrarnomu sektori ekonomiky. *Problemy ekonomiky*, 2, 235-244.
- Krueger, A. O. (1974). The Political Economy of the Rent-Seeking Society. *American Economic Review*, 64(3), 291-303. Retrieved 10.01.2020 from www.jstor.org/stable/1808883
- Kuzyk, B. N. (2004). *Prirodnaia renta v ekonomike Rossii*. Moskva: In-t ekonomiki strategij, 189 s.
- Kyryliuk, I. M. (2012). Teoretychni koncepcii zemelnoi renty. *Formuvanna rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 1, 18-22.
- Malyshev, B. S. (2005). *Renta*. Amur. gos. un-t. Blagoveshensk, 134 s.
- Mishhenko, V. (2004). Girnycha renta i platezhi za nadra. *Geolog Ukrayiny*, 4 (zhovten-gruden), 28-34.
- Mnykh, Ye. V., Bardash, S. V., & Shevchuk, O. A. (2011). *Kontrol u systemi innovacijnogo menedzhmentu pidpriemstva: monografia* / [Ye.V. Mnykh, S.V. Bardash, O.A. Shevchuk ta in.] za red. Mnykha Ye.V. Kyiv. nac. torg.-ekon. un-t, 452 s.
- Mochernyj, S. V. (2006). *Ekonomichnyj encyklopedychnyj slovnyk: U 2 t. T. 2* / za red. S.V. Mochernogo. Lviv: Svit, 568 s.
- Mudambi, R., & Navarra, P. (2015). Is Knowledge Power? Knowledge Flows, Subsidiary Power and Rent-Seeking within MNCs. In: Cantwell J. (eds) *The Eclectic Paradigm*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-137-54471-1_7
- Navrozova, Yu. A. (2008). Ekonomicheskaia sushhnost morskoy portovoy renty. *Metody ta zasoby upravlinnia rozvytkom transportnyh system*, 1(20), 28-45.
- Nitzan, S. (1994). Modelling rent-seeking contests. *European Journal of Political Economy*, 10(1), 41-60. [https://doi.org/10.1016/0176-2680\(94\)90061-2](https://doi.org/10.1016/0176-2680(94)90061-2)
- Osadcha, T. S. (2016). *Metodologija buhgalterskogo obliku ta analizu renty: monografiia*. Zhytomyr: PP «Ruta», 292 s.
- Osadcha, T. S. (2009). *Silskyj zelenyj turizm v Ukraini : okremi aspekty organizacii, obliku i kontroliu: Monografiia: za red. prof. V.Ye. Trusha / Kherson «Oldi – plus»*, 294 s.
- Pasemko, G. P., & Pasemko, G. M. (2013). Teoretyko-metodologichna problema rozpodilu zemelnoi renty v umovah globalizacii. *Visnyk Zhytomyrskogo nacionalnogo agroekologichnogo universytetu*, 1-2(2), 67-75.
- Razovskij, Yu. V. (1995). Gornaia i drugie vidy rent (klassifikaciia). *Gornyj informacionno-analiticheskij biulleten (nauchno-tehnicheskij zhurnal)*, 2, 115-119.
- Rowley, C. K. (1988). Rent-Seeking Versus Directly Unproductive Profit-Seeking Activities. In: Rowley C.K., Tollison R.D., Tullock G. (eds) *The Political Economy of*

- Rent-Seeking. Topics in Regulatory Economics and Policy*, 1. Springer, Boston, MA.
https://doi.org/10.1007/978-1-4757-1963-5_2
- Sherstiukova, K. Yu. (2017). *Pererozpodil pryrodno-resursnoi renty v nacionalnij ekonomici: avtoref. dys... kand. ekon. nauk. za specialnistiu 08.00.03*. Kyiv, 20 s.
- Tullock, G. (1967). The Welfare Cost of Tariffs, Monopolies, and Theft. *Western Economic Journal*, 5, 224-232. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1967.tb01923.x>
- Veklych, O. (2006). Ekologicheskaia renta: sushnost, raznovidnosti, formy. *Voprosy ekonomiki*, 11, 104-110.
- Vrublevska, O. V. (2007). Lisova renta: vyluchennia j rozpodil. Nacionalnyj lisotekhnichnyj universytet Ukrainy. *Zbirnyk naukovo-tehnichnyh prac. Naukovyj visnyk*, 17.2, 11-17.
- Yakovec, Yu. V. (2003). *Renta, antyrenta, kvazirenta v globalno-civilizacionnom izmerenii*. Moskva: Akademkniga, 240 s.
- Zhykalyak, N. V. (2013). Renta v gornoj promyshlennosti: vidy i prichyny obrazovaniia. *Ekonomicheskij vestnik Donbassa*, 3(33), 180-185.
- Zhuk, V. M. (2017). Teoretychni osnovy modeliuвання rozvytku silskyh terytorij: biheviorystychnyj aspekt. *Oblik i finansy*, 3(77), 169-179.
- Zhuk, V. M. (2017a). *Obig zemel silskogospodarskogo pryznachennia v selozberigaiuchij modeli agrarnogo ustroiu Ukrainy: naukova dopovid*. Kyiv: Nacionalnyj naukovyj centr «Instytut agrarnoi ekonomiky», 128 s.
- Zaharchuk, O. A. (2011). Rentnyj harakter platezhiv za resursy. *Ekonomika ta derzhava*, 3, 89-91.

Received: 14.01.2020

Accepted: 31.01.2020

Published: 30.04.2020